בס"ד, כ"ט חשוון התשפ"ז

בכורות נ"ב – שבח וראוי בירושה ובכתובה, ונכסים שלא חוזרים ביובל

שאלות:

1. שמעון מת ונכסיו השביחו אחרי מותו. האם אשתו גובה כתובתה גם מהשבח?

שבח וראוי בירושה ובכתובה

בסוף הדף הקודם ראינו את המשנה שהבכור נוטל פי שנים בנכסי האב אבל לא בנכסי האם, ולא בשבח (מה שהנכסים השביחו אחרי מות האב) ולא בראוי (מה שעדיין לא הגיע לאב), והדין הזה נאמר גם על האשה בכתובתה, הבנות במזונותיהן והיבם.
עכשיו הגמרא מבארת את הטעמים:
הבכור לא נוטל בנכסי האם, כי כתוב "כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה", המילה 'לו' נדרשת שמשפט הבכורה הוא לאב ולא לאם. בשבח ובראוי הוא לא נוטל, כי כתוב "בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ", והם לא נמצאים בידי האב.
הגמרא מקשה על המקרה של האשה בכתובתה, הרי **שמואל** אמר שבעל חוב גובה גם את השבח, ואשה עם כתובה היא בעלת חוב! ועונה ש**רבי אבא** אמר שזו אחת מהקולות שהקילו חכמים בכתובה (כמו שראינו במסכת כתובות שאשה קלה לעומת בעל חוב למשל שגובה מזיבורית ולא מבינונית, משום שבמספר דברים חכמים הקלו בכתובה כי ממילא האשה מאד רוצה להתחתן).
הבנות היתומות ניזונות מנכסי האב לפי תנאי הכתובה כמו שהגמרא אומרת בכתובות נב, ותנאי כתובה הם כמו הכתובה עצמה.
היבם נוטל את חלק אחיו כמו בכור, כי כתוב "וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד" ביבום, ולכן גם הוא לא נוטל בשבח ובראוי. **אביי** אמר שזה רק בשבח שבין מות האח ליבום, אבל בשבח שבין היבום לחלוקה הוא נוטל, כי כתוב "יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת" והוא כבר קם והשבח נחשב כבר שהשביח ברשותו. **רבא** אמר שגם בשבח שבין היבום לחלוקה הוא לא נוטל, כי הוא כמו בכור, ובכור אין לו זכות מיוחדת לפני חלוקה.
המשנה חוזרת בסוף על הדין "וכולם אין נוטלין בשבח" כדי להשמיע שגם בשבח שבא מעצמו, כמו תבואה שהייתה שחת ונעשתה שיבולים או פרחי דקל שנעשו תמרים, שלא טרחו בהם, כי היה מקום לומר שהוא לא מקבל רק במה שהיורשים השקיעו בו. ו"ולא בראוי" בא להוסיף נכסי אבי האב: אם האב מת לפני הסבא, הבכור לא נוטל בהם פי שנים, אף שברור שהם יגיעו לבנים, כי היה מקום לחשוב שהם לא יירשו בראוי רק משהו שספק יגיע אליהם למשל אם היה יורש יותר קרוב מהם בשעת מות אביהם, ואח"כ גם היורש הקרוב הזה מת.

2. עמוס קיבל שדה במתנה, ובא היובל. האם עליו להחזיר אותה?

נכסים שלא חוזרים ביובל

המשנה אומרת את הדין של התורה, ששדה שנמכרה חוזרת ביובל לבעליה, ומונה את אלה שלא חוזרים שבהם יש מחלוקת משולשת:

- לדעת **רבי מאיר** הבכורה (החלק הנוסף שהבכור מקבל) הוא לא מחזיר אותו ביובל, וכן היורש את אשתו, המייבם את אשת אחיו והמתנה (מי שמקבל שדה מתנה, לא מחזיר אותה ביובל).
- ו**חכמים** אמרו שמתנה כמכר וחוזרת ביובל,
- ו**רבי אלעזר** אמר שכולם חוזרים.

הגמרא מסבירה ש**רבי מאיר** לומד שהתורה אמרה שרק מכר חוזר ביובל, לא מתנה וירושה, והדברים שבמשנה נחשבים או כירושה או כמתנה. בכור הוא מתנה, כי כתוב "לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם". היורש את אשתו, כי ירושת הבעל מהתורה (הגמרא תדון במקרה הזה). והמייבם, כי התורה קראה לו "בכור" (כמתנה של בכור).
חכמים אמרו שהמילה "תָּשֻׁבוּ" בפסוק "וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ" כפולה ומיותרת ובאה לרבות מתנה, ולכן מתנה חוזרת. אבל שאר הדברים במשנה הם ירושה: ירושת הבעל מהתורה, ובבכור התורה מקישה את חלק הבכורה לחלק פשוט, שהוא ירושה, והיבם דינו כבכור.
רבי אלעזר סובר כ**חכמים** ש"תָּשֻׁבוּ" מרבה מתנה, ולדעתו כולם נחשבים מתנה: בכור הוא מתנה כי כתוב "לָתֶת", ירושת הבעל היא רק מדברי חכמים ולכן לא נחשבת ירושה, והיבם כמו בכור ולכן גם דינו כמתנה.
רבי אסי אמר בשם **רבי יוחנן** שאחים שחילקו נחשבים כלקוחות, כלומר, כקונים, ומחזירים זה לזה ביובל את החלקים. **רב הושעיא** הקשה ממשנתינו שהבכורה לא חוזרת ביובל! ו**רבי אלעזר** (האמורא) ענה שהכוונה שלא חוזרים לבטלה, כלומר, לא מבטלים את דין הבכור, אלא חוזרים ומחלקים מחדש והבכור נוטל פי שנים.
רב ששת הקשה שמכאן יוצא ש**רבי אלעזר** התנא במשנתינו מתכוון שחוזרים לבטלה, האם הבכור מפסיד את הבכורה? **רב חמא** קרא עליו "טוֹבָה חָכְמָה עִם נַחֲלָה", חריפות השאלה של **רב ששת**, עם נחלתו שהיה בקי בברייתות, והוא לא שמע שרבותיו, **רבין** שאמר בשם **רבי יוחנן** שחוזרים ביובל אכן פירושו חוזרים לבטלה (ויש אומרים ש**רבי אלעזר** אמר זאת בשם **רבי אלעזר בן שמוע**).

3. אשתו של יוסף נפטרה, האם הוא חייב לשלם לחברה קדישא על הקבר שלה?

ירושת קבר האשה

רבי יוחנן בן ברוקה אמר במשנה ש"היורש את אשתו יחזיר לבני משפחה וינכה מהן את הדמים".
הגמרא שואלת מה הוא סובר: אם ירושת הבעל מהתורה, למה יחזיר? ואם היא מדברי חכמים, למה יקבל תשלום? ועונה שהוא סובר שירושת הבעל מהתורה.
ומשנתינו מדברת כשהאשה הורישה לו את בית הקברות של משפחתה. ומשום פגם משפחה, שבית הקברות שלה נמצא בבעלות אדם זר, חכמים אמרו שייקח דמים ויחזיר את בית הקברות, כמו בברייתא שאומרת שהמוכר את קברו, בני משפחתו קוברים אותו שם בעל כרחו של הקונה, משום פגם משפחה.
ו"ינכה" הוא שינכה מהדמים שהוא מקבל מהם את דמי קבר אשתו, שחייב בקבורתה.

הֲדַרַן עֲלָךְ יֵשׁ בְּכוֹר